

הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת סנהדרין - דף פז פח

זקן ממרא

החינוך מונה את ענינו של "זקן ממרא" במצוה תצו, שלא להמרות על פי בית דין הגדול שיעמדו לישראל. שנמנעו מלחלוק על בעלי הקבלה עליהם השלום ומלשנות את דבריהם ולצאת ממצותם בבל ענינו התורה, ועל זה נאמר (דברים יז, יא), "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", ואמרו זכרונם לברכה בספרי, לא תסור וגו', זו מצות לא תעשה.

ובהקדמה לביאורו של החינוך בעניינו של זקן ממרא, כתב המצוה (עו) במצוות האמורות בבית דין ואחריו רשם להטות כתב כך, שנצטוונו בה לחזק קיום דתינו, שאילו נצטוונו קיימו התורה כאשר תוכלו להשיג כוונת אמיתתה, כל אחד ואחד מישראל יאמר דעתי נותנת שאמיתת ענין פלוני כן הוא, ואפילו כל העולם יאמרו בהפכו לו יהיה לו רשות לעשות הענין בהפך האמת לפי דעתו, ויצא מזה חורבן שתעשה התורה ככמה תורות, כי כל אחד ידון לפי עניות דעתו. אבל עקשיו שבפירוש נצטוונו לקבל בה דעת רוב החכמים, יש תורה אחת לכולנו והוא קיומנו גדול בה, ואין לנו לזוז מדעתם ויהי מה, ובכן בעשותינו מצוותם או משלימין מצות האל-ה, ואפילו אם לא יכוונו לפעמים החכמים אל האמת חלילה, עליהם יהיה ההטאת ולא עלינו. וזהו הענין שאמרו זכרונם לברכה בהריות (ב. א.) שבת דין שטעו בהוראה ועשה היחיד על פיהם, שהם בחיוב הקרבן לא היחיד כולל. היות וכדי שעם ישראל יהיו מאוחדים בבירור אמיתת העשיה, ושלא יוכל כל אחד לחפוף ולעשות ולברר איך שרצה, קבעה התורה הגדרות איך נוטה הדין ומתי. ולזה אמרו במשנה לפנינו ולאורך כל דברי הגמ', שמבררים את הדין בבית הדין בעירו, בעיר הסמוכה, פתח הדין הבית, בעזרה, עד שזנים בבית הדין הגדול בלשכת הגזית וזנים על פי רוב הדיינים.

כדי להמחיש את הענין אמרו לי ת"ח שליט"א בא וראה את השוואת דקדוקי הספרים, ארון הספרים היודי עמוס בספרים על הקדמונים, אבל יש כמה וכמה מהדורות ישוני נוסחאות עד כדי חלופות של אסור ומותר וכד', עד דורנו אנו שיש השוואת הגירסאות וכו', אבל יש ספר אחד שאין בו את כל הנידונים, "ספר תורה" הקדוש הנמצא בהיכל ובו קראים ד' פעמים בשבוע (ninsf) כל תפוצות עם ישראל, מיד שיהיה שינוי קל מיד הכל נדקקים, זאת התורה לא תהיה מוחלפת. וזה דרשו ב"זקן ממרא" הלכה שיש בדין ונידון מוטל לברר על שלא תרבה המחלוקת, עד שדחו את דברי רב כהנא אף שאמר מרבוחי וסנהדרין אמרו מסברא נדחים דבריו, כשורש דבריו של החינוך "נצטוונו לקבל בה דעת רוב החכמים יש תורה אחת לכולנו - והוא קיומנו גדול בה".

והחינוך במצוה (תצו) משמיר, לפי שדעות בני האדם חלוקין זה מזה לא ישתוו לעולם הרבה דעות בדברים, ויודע אדון הכל ברוך הוא שאילו תהיה כוונתו כתובי התורה מסורה ביד כל אחד ואחד מבני אדם איש איש כפי שכלו, יפרש כל אחד מהם דברי התורה כפי סברתו וירבה המחלוקת בישראל במשמעות המצוות, ותעשה התורה ככמה תורות, על כן אלקינו שהוא אדון כל החכמות השלמים מותרנו תורת אמת עם המצוה הזאת שצונו להתנהג בה על פי הפירושה האמתי המקובל לחכמינו הקדמונים עליהם השלום. ובכל דור דור גם כן שנשמע אל החכמים הנמצאים שקבלו דבריהם ושיתו מים מספריהם ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מליהם ופליאות דעותיהם, ועם ההסכחה הזאת נכיון אל דרך האמת בידעת התורה, וזולת זה אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו לא יצלח לכל.

ועל דרך האמת והשבח הגדול בזאת המצוה אמרו זכרונם לברכה בספרי "לא תסור ממנו ימין ושמאל", אפילו יאמרו לך על ימין שהוא אחד ועל שמאל שהוא ימין לא תסור ממצוותם, כלומר שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים אשר ראוי לנו לחלוק עליהם אבל נעשה כטעומם, טוב לסבול טעות אחד והיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו שבזה יהיה חורבן הדת וחלוק לב העם והפסד האומה לגמרי.

ומפני עניינים אלה נמסרה כוונת התורה אל חכמי ישראל, ונצטוו גם כן שיהיו לעולם כח מועות של החכמים כפופה לכת המרובין מן השורש הזה, וכמו שכתבתי שם במצות להטות אחרי רבים.

מדוע מועילה מחילה ל"בן סורר ומורה"?

אמרו בגמ', בן סורר ומורה שרצו איש ואמו למחול לו מוחלין לו. שאל האדמו"ר מסקטשוב (שם משמואל כי תצא, תרעא) ויש להבין למה אמרו אינו נהרג על מה שהמרה נגדם, שנאמר שצריך את מחילתם, הרי אמרו שנידון מחמת סופו שעתידי ללסם את הרביות, א"כ למה תועיל מחילתם. וביאר השם משמואל, שצריך לעיין בכל פרשת בן סורר ומורה, מדוע דנים על שם סופו הרי מצאנו כמה רשעים גמורים שעשו כל התועבות שבעולם ולבסוף עשו תשובה, ומדוע לא נחשו לאותו בן סורר שיהיה כמותם, הלא לא ננעלו דרכי תשובה לפני שום אדם וכאמור הכתוב (תשב אנוש עד דכא" ודרשו (ירושלמי חגיגה ב, א) עד דכזכה של נפש מקבלין.

אלא הביאור, שאמרו בתנחומא (האזינו ט' ד) שתשובה מועלת לישראל ולא לעכו"ם. הביאור שישראל הם בני אברהם יצחק ויעקב, שהם בעצבם נפשות טהורות וטובות רק. שבמקרה נתלכדו בחטאים, אבל כשעושה תשובה שוב מתעוררת בו הקודשה השרשית האחוזה בשלשלת הקודש עד האבות הקדושים ושופעת בו רוח חיים חדשים ממקור ישראל, ובזאת תמיד תשובתו וישאר נאמן להשי"ת ותורתו, אבל עכו"ם מאחר שנתקלקלו וכרתה חיותם כענף הנכר ממקום חיותו שוב אין לו תקנה, ואף כשעושה תשובה בודאי לא תתמיד ויחזור לסורו. הכלל שכל עצמה של תשובה שתקנה היא מפני ההשתלשלות עד האבות, ממילא זה שהוא סורר ומורה נפסק חיבורו מאביו ואמו ושוב אין לו חיבור בשלשלת הקודש בודאי שלא יעשה תשובה, ואף אם יעשה לא תתמיד ויחזור לסורו, וסופו ללסם את הרביות, אבל כשאינו בודאי לא תתמיד ויחזור בשלשלת הקודש, שוב אינו נהרג, שיכול להיות שעוד ישוה בתשובה שלימה המתקבלת.

זקן ממרא שחייב חנק. המסרבר לפסוק הלכה כפי שהורה ב"ד הגדול בירושלים "כי יפלא ממך דבר למשפט". לאחר שנחלק עם הבי"ד שבעירו היו עולים לברר ההלכה בב"ד בירושלים. היו בירושלים ג' בתי דינים, היו מגיעים לבי"ד הראשון על פתח הר הבית, אם היו מוצאים סמך לדבריו, היו אומרים להם. ואם לא, הלכו לבי"ד השני על שפתח העזרה, אם מצאו לו מקור, היו אומרים להם, ואם לא היו ממשיכים לבי"ד הגדול שבלשכת הגזית ביחד עם הבי"ד שישבו על פתח העזרה. **ואם הזקן חזר לעירו ולימד** כפי שלמד קודם, פטור. **אם הורה** למעשה לנהוג כפי שסבר שלא כמו הבי"ד הגדול, חייב שנאמר "האיש אשר יעשה בזדון". **אם היה פחות מגיל ארבעים** פטור ממתה שאינו ראוי להוראה.

כי יפלא ממך דבר, דרשו שדווקא **במפולא** היינו מי שראוי להורות שייך בו דיני "זקן ממרא". **מפך** דין זקן ממרא אף ביעוץ של עיבור הענה. **דבר** בהלכה למשה מסיני. **למשפט** דין של גז"ש. **בין דם לדם** דם נדה, לידה, זבה. **דין לדין** נפשות, ממונות ומכות. **בין נגע לנגע** נגיע אדם, בתים ובגדים. ענייני דיבור חרמים, ערכין וקדוש. **רבות** השקאת סוטה, עגלה ערופה, טהרת מצורע. **בשערך** לקט, שכחה ופאה. **וקמת** מתייחס לבי"ד. **ועלית** בית המקדש נבנה מכל ארץ ישראל שכל מקום מוגדר ועלית, וכן **ארץ ישראל נבנה** מכל הארצות (וזה למדו מפסוק בירמיה שמכל מקום מוגדר שלארץ ועלית, "אל המקום"). **אל המקום** דווקא בחוק על הבי"ד שבמקום אשר בהר ד'.

זקן ממרא לדעת ר"מ דווקא דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, **המקור** "דבר" בגז"ש מהעלם דבר שמביאים הסנהדרין קרבן על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, **לדעת רבי יהודה** שיעוקר מהתורה ופרטי ההלכות מדברי סופרים, **המקור** "על פי התורה אשר יורוך" בדבר שיש תורה ויש בו יורח. **לדעת רבי שמעון** אפילו אם נחלק על דרשה של דקדוקי סופרים, **המקור** "אשר יגידו לך מן המקום ההוא" אפילו דבר מה.

אמר רבא לר"פ שיבאר לרב הונא בר חיננא את דברי רביהיא הנזכרת לשיטת ר"מ אלו הם החטשות שבדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, **המקור** היודע לעבר שנים ולקבוע חדשים, שהרי תלמי בקביעת הפסח ואכילת חמץ. **דבר** מהלכות יא' יום, מהתורה, **אשה שראתה דם** נקראת "נדה" ובליל שמיני וטובלת ומותרת לבעלה. בין אם ראתה כל השבעה ימים ופסקה מראייתה מטע לפני היום השביעי, או ראתה פעם אחת שבעה ימים בלבד. לאחר שבעה ימים אלו, מונים יא' יום ושלוו קראים "ימי זיבה", אם ראתה פעם אחת או פעמיים שומרת יום כנגד יום, וטובלת ומותרת היא הנקראת "זבה קטנה". אם ראתה ג' פעמים היא "זבה גדולה" וצריכה ספירת ז' נקיים. **אם תראה ביום יא'** שוב אינה צריכה לשמור יום כנגד יום שהרי לעולם חמץ אינו קשור לימי זיבה. **הנידון האמור ברי"ח ור"ל** מה קורה ביום ז', לר"ל אינה צריכה שימור, ולר"ח צריכה שימור. **משפט** דבר הנלמד בגז"ש ממה שאמר **רבא בשם רב יצחק בר אבמימי** שלמדו בתו מאמונתו בגז"ש, **בין דם לדם** דם נדה, במחלוקת עקביא בן מהלל וזכמים בדם ירוק. **דם לידה**, באשה ששופעת לאחר לידה לא היה הפסק בין ימי טומאה לימי דם טוהר, **לרב** גזה"כ שהיה הוא כד טוהר, **ולר' הלל** היות יוש ב' מעיינות מוכרה שלא תם דם ומתא. **דם זיבה**, אשה שראתה ג' ימים ביום זיבה וחתה צרי לידה, **אם ילדה בתוך של מעת לעת** הרי שהדם הוא מלידה, אם ילדה לאחר מעת לעת **לר"א** זה לידה בתוך ימי זיבה. **לרבי יהושע** רק אם התעכבה לילה ויום שלמים.

בין דין לדין דני ממונות, במחלוקת שמואל ורבי אבהו אם שניים שזנו דיניהם דין. **דני נפשות**, במתכוון להרוג אדם פלוגי והרג אלמוני, **לרבי** מתחייב ממון **ולרבנן** מיתה. **דני מכות**, במחלוקת רבנן ורבי ישמעאל האם נידון בב"ד של או כל. **בין נגע לנגע** נגיע אדם, במחלוקת רבי יהושע ורבנן בספק אם קדמה בהרת לשער לבן, **רבנן** טימאו ור"י טיהר. **נגיע בתים**, במחלוקת רבנן ורביש"א, **לרשב"א** קטמ הבית רק קטמו, **לרבי** קירות בקרן מן חודש, **לר"ם** כערך הנמכר בשוק. על ב' אבנים. **ורבנן** סוברים שאין צריך על ב' קירות. **נגיע במדים**, במחלוקת רבנן ורבי נתן בן אבטולמוס, באופן שהתפשט הנגע על כל הבגד, **רבי נתן** למד מגיעי אדם שטוהר, **ורבנן** טמאו. **דברי** ערכין, מחלוקת רבנן ור"ם בני שמהר"ץ יליד פחות מכן חודש, **לר"ם** כערך הנמכר בשוק. **לרבנן** פטור **חרמים**, במחלוקת רבי יהודה בן בתירא ורבנן **אם סתם הרם** עניינו לכהן או לבדק הבית. **הקדשות** רב"ז ורבנן בפדיין הקדוש **האם** צריך בפני עשרה או ג'.

רבות השקאת סוטה, במחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע האם הקינוי בשניים, והסתירה בעד אחד או עצמו, או קינוי בשניים, ומשקה על פי סתירה של שני עדים. **עריפת עגלה**, שנחלקו מהיכן מודדים **לר"א** מטיבור, **לר"ע** מחוטמו, **לראבי** מצווארו. **טהרת מצורע**, אם אין למצורע המטרה בהן ד' בהן רגל, **לר"א** אין לו טהרה בעולם שהרי אין יכול להזות עליו הכהן. **לדעת ר"ש** מזה על שמואל.

בשערך לקט ושכחה. **לדעת רבנן** ב' עומרים שכחה, ג' שייך לבעל השדה. **ולבית שמשי**, לא לעני ד' לבעל השדה. **פאה**, שנחלקו רבנן ורבי ישמעאל אם לא הפריש בקמה, עומרים, כר, אחר מירוח. אם פריש מהעיסה או לא, **לרבנן** פטור, **לר"י** חייב.

אמר רב כהנא, אם הזקן חולק על הסנהדרין **ושניהם אומרים מפי רבותיהם**, אינו נהרג. **שניהם אומרים מסברא**, אינו נהרג. **כ"ש** אם אומר מרביתו והם אומרים מסברא. **נהרג באונו**, שאומרים מפי רבותיהם והוא אומר מסברא. **והביא ר"כ** ראייה שהרי עקביא בן מהלל נחלק בדברי מפי רבותיו ולא נקרא זקן ממרא. **לרבי אלעזר**, אפילו באופן שאומר מפי רבותיו והם אומרים מסברא **נהרג, כדי שיהיה מחלוקת בעם ישראל ולא נהרג עקביא בן מהלל** כיון שלא הורה למעשה. **במדת הגמ'** את האמור במשנה שאומר כך דרשתי וכך וכו', הוא אומר מסברא והם אומרים לו מפי רבותיהם. אמרו בברייתא **ג' דברים אמרו רבי יואשי בשם זעירא**, אם **בעל מחל** על קינויו מועיל, אם נסותר מותרת בלא בדיקה. **בן סורר ומורה** יכולים למחול לו אביו ואמו. **יכולים ב"ד למחול** לזקן ממרא. **ורבותיהם שבהרם** אל הודו על זקן ממרא כדי שלא תרבה מחלוקת בישראל, מטואר שכן דכדרי רב כהנא ונשארתי הגמ' בקושיא.

אמר רבי יוסי, סנהדרין ישבו בלשכת הגזית של עז' דיניים. על פתח העזרה ועל פתח הר הבית ובכל עיר היו ג' ב"ד של כל, **ולא היו הרבה מחלוקת בעם ישראל**, ששאלו את הבי"ד שבעיר, **אם לא ידעו** שאלו את הסמור לעירם, אם לא ידעו שאלו את הנמצאים על פתח הר הבית, **ואם לא ידעו** שאלו את הנמצאים על פתח העזרה, **אם לא ידעו** היו הולכים כולם ללשכת הגזית ששם ישבו מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערביים, ואם אף להם לא הייתה קבלה, היו פוסקים לפי הרוב. **משבטלה הסנהדרין** ורבו תלמידיה שמאי והלל שאל ששמו כל צרכן רבו המחלוקות. **מלשכת הגזית** היו שולחים לכל המקומות מי שהול חכם ועניו ודעת הבריות נוטה הימנו יאה דין בעירו, הא"כ מעלים אותו לבי"ד שבהר הבית, משם לעזרה, ומשם ללשכת הגזית. **שלחו סוטה בישראל** מיהו בן העולם הבא, עניו ומשיל עצמו מתוכפף ונכנס מתכופף ויוצא, לא מחזיק מרובה לעצמו. **וחכמי בבל סברו** שזה רב עולא בר אבא.

מבואר בשנייה אם הורה לאחרים לאחר חלקו עליו בן סנהדרין יחייב, **מבואר בברייתא** אינו חייב עד שעשה או עד שיראו לאחרים. **ותמחה הגמ'** עליו כל שהוא עושה כבר חייב מיתה אף בלא דין זקן ממרא שהרי עבר על הלכה מהתורה, **אם** הורה על דבר שהוא בלאו, זקן ממרא מחייבו במיתה. **ג'** אם הורה על חייבי מיתות ב"ד שעתה אינו צריך התראה. **ד'** בחסידי שאינו צריך התראה, אם יתן טעם לדבריו יקבלו, ולאחר שנעשה "זקן ממרא" נהרג אף אם יש לו טעם.